

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BDF/384/84

Warszawa, październik 84.

INSPEKCJA ROBOTNICZO-CHŁOPSKA
W OPINII SPOŁECZNEJ

/Wstępny komunikat z badań/

Zespół Badań Długofalowych

Prezentowane wyniki są oparte na danych z ośmiu losowo wybranych województw, różniących się poziomem uprzemysłowienia. Badaniem objęto 970 respondentów, w tym 774 robotników i 196 urzędników - kierowników wydziałów urzędów wojewódzkich.

Celem badań było uchwycenie różnicowań między dwiema odrębnymi grupami społecznymi: robotnikami i urzędnikami w zakresie poglądów na temat IRCh-y. Na obecnym etapie analizy możliwe jest jedynie pokazanie prawidłowości i tendencji właściwych dla obu środowisk.

Analiza materiału empirycznego obejmuje:

- ocenę intencji powołania IRCh-y,
- ocenę przewidywanych skutków jej działalności,
- sposób powoływania inspektorów IRCh-y,
- zasady działania IRCh-y,
- γ zakres kontroli IRCh-y.

1. Ocena intencji utworzenia IRCh-y

W opinii robotników i urzędników objętych badaniami IRCh-a została powołana ze względu na interesy ogólnospołeczne w celu:

- udoskonalenia systemu kontroli społecznej /według 76,8% robotników i 43,1% urzędników/,
- uwiarygodnienia władzy w oczach społeczeństwa /odpowiednio 66,3 i 75,8%/,
- zapewnienia realnego wpływu robotników i chłopów na życie społeczne /64,5 i 77,1%/.

Wśród robotników przeważał pogląd, że pomysłodawcy koncepcji powołania IRCh-y mieli intencje pragmatyczne - doskonalenie systemu kontroli. Natomiast urzędnicy widzą tu przede wszystkim dążenie do poszerzenia społecznej bazy działań kontrolnych. Mając przekonanie, że IRCh-a została powołana ze względu na interesy władzy, badani uważają, iż inicjatywę tę należy traktować jako:

- działanie pozorne mające świadczyć o rosnącym poparciu społeczeństwa dla władzy /według 37,5% robotników i 20,8% urzędników/;

- przejaw słabości Partii i chęć umocnienia jej wpływu na społeczeństwo /odpowiednio 34,7 i 14,4%/.

Ogólnie można powiedzieć, że ok. 65-75% robotników dostrzega pozytywne, prospołeczne intencje projektodawców IRCh-y, natomiast ok. 35% obawia się działań pozornych, obliczonych na efekty propagandowe. Podejście robotników charakteryzuje się sporą dozą sceptycyzmu i nieufnością wobec zamierzeń władzy.

2. Przewidywane skutki społeczne działania IRCh-y

W opinii badanych pozytywne skutki działania IRCh-y będą następujące:

- położenie kresu wielu nadużyciom i nieprawidłowościom gospodarczym /66,4% robotników i 55,3% urzędników/,

- wzrost zaufania do władzy i ułatwienie współdziałania z nią dla dobra narodu /odpowiednio 62,1 i 65,9%/,

- zwiększenie udziału robotników i chłopów w sprawowaniu władzy /59,1 i 68,6%/,

- poprawa klimatu politycznego w kraju /57,3 i 58,5%/.

I w tym przypadku w wypowiedziach robotników dominuje aspekt pragmatyczny - większej efektywności kontroli, urzędnicy zaś konsekwentnie podkreślają dążenie do uspołecznienia władzy.

Przewidywane skutki negatywne to:

- powstanie kolejnej grupy ludzi uprzywilejowanych, którym stanowisko kontrolerów umożliwi załatwienie własnych interesów /39% robotników i 19,0% urzędników/,

- zamieszanie i bałagan przez dopuszczenie do kontroli ludzi niekompetentnych /odpowiednio 38,6 i 25,0%/,

- stworzenie narzędzia władzy do rozprawiania się z niewygodnymi ludźmi /31,1 i 8,0%/,

- odciążenie robotników i chłopów od pracy /21,7 i 33,5%/.

W przewidywaniach tych pojawiają się również istotne różnice. Robotników cechuje nieufność wobec ludzi, którzy będą spełniać funkcje kontrolne - chodzi tu o przestrzeganie przez nich zasad

moralności oraz odpowiednie kompetencje. Urzędnicy natomiast obawiają się przede wszystkim tego, że robotnicy i chłopi zamiast pracować będą kontrolować. Robotnicy znacznie częściej niż urzędnicy dostrzegają niebezpieczeństwo manipulowania wynikami kontroli.

Najogólniejszym wskaźnikiem postaw wobec IRCh-y są odpowiedzi dotyczące szansy rzeczywistego wpływu kontroli na poszczególne dziedziny życia społecznego oraz opinie o potrzebie powołania IRCh-y

Wspomnianą szansę dostrzega 46,1% robotników i 39% urzędników, nie widzi jej natomiast odpowiednio 24 i 38%. Można powiedzieć, że robotników cechuje większy optymizm w tym względzie. Znajduje to potwierdzenie w ocenie potrzeby powołania IRCh-y. Według 70,8% robotników IRCh-a jest potrzebna, natomiast 15,8% uważa, że nie. Spośród urzędników 50,3% jest za jej powołaniem, 34,4% przeciwko.

Interesujące jest zestawienie tych ogólnych wskaźników postaw wobec IRCh-y z deklaracją czynnego uczestnictwa w jej działaniu. Okazuje się, że urzędnicy w porównaniu z robotnikami zachowują większy dystans w stosunku do idei powołania IRCh-y i skuteczności jej działania, w większym stopniu deklarują chęć uczestnictwa w jej pracy /45% urzędników wobec 39,9% robotników/. Zdaje się to wynikać z tego, że wśród robotników jest dużo większa niż wśród urzędników grupa niezdecydowanych /29% robotników wobec 16,9% urzędników/. Ogólnie można powiedzieć, że robotnicy jako odrębne problemy traktują samą ideę oraz ocenę sposobów i możliwości jej realizacji.

3. Sposób powoływania inspektorów IRCh-y

Znaczna część robotników /61,4%/ i urzędników /58,9%/ uważa, że najwłaściwszym sposobem powoływania członków IRCh-y są wybory przez załogi zakładów pracy i zebrania wiejskie. Na drugim miejscu robotnicy sytuują typowanie przez samorzady pracownicze /11,6%, urzędnicy natomiast - typowanie przez organizacje społeczno-polityczne /14,1%. Trzecie miejsce obydwie grupy przyznały wyborom w trybie podobnym jak do rad narodowych. Pozostałe formy, takie jak: dobrowolne zgłaszanie, typowanie przez organizacje społeczno-polityczne, związki zawodowe i dyrekcję przedsiębiorstwa nie zyskały poparcia ani robotników, ani urzędników. Wśród wymienionych form

najmniejszą popularność zyskało u obu grup typowanie przez dyrekcję przedsiębiorstw.

Wydaje się, że opinie robotników charakteryzują się większą spójnością i wyraźniej wykrystalizowaną hierarchią wartości. Natomiast wśród urzędników można dostrzec tendencję do:

- akceptowania form w pełni demokratycznych,
- działania w ramach istniejącej struktury społeczno-politycznej.

4. Zasady działania IRCh-y

Zdecydowana większość robotników /70,5%/ uważa, że IRCh-a powinna być niezależną formą kontroli. Opinie urzędników są bardziej zróżnicowane: za całkowicie niezależną formą kontroli opowiedziało się 57,2%, natomiast za nadzorem IRCh-y przez działające organizacje i instytucje - 42,8%.

Skład IRCh-y. Obydwie grupy są zgodne co do tego, że w skład IRCh-y powinni wchodzić zawodowi specjaliści z różnych dziedzin. Opinię tę podzieliła 80,2% robotników i 86,1% urzędników.

Współpraca z NIK-iem. Chęć do współpracy ze specjalistami znajduje potwierdzenie w ocenie potrzeby powiązania działalności IRCh-y i NIK-u /73,2% robotników i 92,1% urzędników/. Różnice występują w ocenie poszczególnych form tej współpracy. Zarysowują się tu różne postawy wobec NIK-u. Robotnicy preferują przeprowadzanie wspólnych kontroli /29,2%/ oraz korzystanie z pomocy ekspertów NIK-u /26,6%/. Urzędnicy natomiast postulują korzystanie z pomocy ekspertów NIK-u /49,7%/przekazywanie mu wyników kontroli /24,3%/. Postawa urzędników charakteryzuje się większym dystansem wobec NIK-u. Robotnicy natomiast są bardziej skłonni do partnerskiego traktowania tej instytucji i w większym stopniu wyrażają chęć współpracy.

Kadencja inspektorów IRCh-y. Opinie o czasie trwania kadencji inspektorów IRCh-y obrazują dane zawarte w tabeli 1. Na ich podstawie można wyciągnąć wniosek, że robotnicy są zwolennikami krótszej kadencji.

Tabela 1.

w procentach

Czas trwania kadencji	Robotnicy	Urzednicy
1 rok	29,7	16,6
2	31,7	46,6
3	12,9	15,0
4 lata	8,4	13,4
Nie mam zdania	17,2	9,1

Sposób pełnienia funkcji przez inspektorów IRCh-y. Za zwalnianiem z pracy na czas trwania kontroli, tzn. łączeniem pracy zawodowej z funkcjami kontrolnymi, opowiada się zdecydowanie 83,9% urzędników oraz 59,1% robotników. Jednocześnie jednak 23,0% robotników uważa, że na część kadencji inspektorzy IRCh-y powinni być oddelegowani z pracy, a w pozostałej jej części otrzymać zwolnienie z pracy tylko na czas trwania kontroli.

Sankcje. Hierarchię ważności sankcji, jakie powinna stosować IRCh-a, przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2

w procentach

Robotnicy	Wskazania	Urzednicy	Wskazania
1	2	3	4
1. Występowanie z wnioskiem o odwołanie ze stanowiska	66,9	1. Wnioskowanie o wszczęcie postępowania sądowego lub prokuratorskiego	88,9
2. Nakładanie mandatów i kar	59,2	2. Wystąpienie z wnioskiem o odwołanie ze stanowiska	67,2
3. Wnioskowanie o wszczęcie postępowania sądowego lub prokuratorskiego	56,0	3. Wnioskowanie o ukaranie przez kolegium	65,4

cd. tab.2.

1	2	3	4
4. Wnioskowanie o ukaranie przez kolegium	43,5	4. Potępienie moralne przez napiętnowanie w środkach masowego przekazu	58,7
5. Potępienie moralne przez napiętnowanie w środkach masowego przekazu	35,4	5. Nakładanie mandatów i kar	46,8

Urzednicy w większym stopniu niż robotnicy wiążą skuteczność kontroli ze wsparciem ze strony wymiaru sprawiedliwości, większą też uwagę przywiązują do wpływu moralnego potępienia w środkach masowego przekazu. U robotników natomiast brak wyraźnych preferencji w tym względzie.

Sposób wykorzystywania wyników kontroli. Wśród urzędników zdecydowanie przeważa pogląd /74,1%/, że wyniki kontroli IRCh-y powinny stanowić przesłankę działania organów władzy, zgodnie z przepisami prawa. Opinie robotników natomiast są znacznie zróżnicowane. Przeważa pogląd, że zalecenia pokontrolne powinny być bezwzględnie respektowane przez organy władzy /42,7%/, 27,4% uważa, że odpowiednie organy władzy powinny podjąć działania zgodne z przepisami prawa, a 20,5%, że powinny one udzielić odpowiedzi i wyjaśnień na zgłoszone zarzuty i wnioski.

5. Zakres kontroli IRCh-y

Większe aspiracje do kontroli mają robotnicy:

- za kontrolą polityki gospodarczej państwa opowiada się 62,4% robotników i 37,6% urzędników;

- potrzebę kontroli działalności centralnej administracji państwowej dostrzega 62,0% robotników i 44,9% urzędników;

- konieczność objęcia kontrolą sposobu załatwiania spraw w urzędach sygnalizuje 83,9% robotników i 67,4% urzędników.

Rozkład procentowy opinii o potrzebie kontrolowania przez IRCh-ę poszczególnych dziedzin życia społeczno-gospodarczego obrazuje tabela 3.

Tabela 3.

w procentach

Dziedziny życia społeczno-gospodarczego	Robotnicy	Urzednicy
Przemysł	73,8	58,3
Rolnictwo	77,3	71,6
Handel	82,8	78,1
Sektor prywatny	76,8	72,9
Działalność socjalna	67,0	58,8

Jeśli chodzi o zakres kontroli IRCh-y w przedsiębiorstwach państwowych, to robotnicy w większym stopniu niż urzędnicy uważają za konieczną ocenę kwalifikacji dyrekcji i kierownictwa /68,6 wobec 18,1%/ oraz zasady awansowania na stanowiska kierownicze /odpowiednio 67,8 i 32,4%/. Interesujący jest fakt, że więcej robotników /61,9%/ niż urzędników /42,3%/ uznaje za niezbędną kontrolę wydajności i jakości pracy poszczególnych pracowników.

Robotnicy bardziej niż urzędnicy podkreślają zasadność kontroli cen zbytu produktów rolnych, warzyw i owoców /odpowiednio 81,1 i 67,2%/ oraz cen skupu produktów rolnych /82,7 i 63,3%/. Częściej też kładą nacisk na kontrolę rozdziału towarów między województwa i dzielnice /84,4 i 63,0%/ oraz poziomu cen detalicznych /84,2 i 67,7%/.

W zakresie kontroli sektora prywatnego więcej robotników /79,0%/ niż urzędników /61,4%/ zwraca uwagę na zgodność rodzaju produkcji i usług z potrzebami ludności, a także na poziom zarobków pracowników tego sektora /70,0 i 54,0%/.

Duże zróżnicowanie opinii występowało także w przypadku kontrolowania przez IRCh-ę dostępności studiów wyższych dla dzieci robotników i chłopów: 62,0% robotników uważa, że powinno to wchodzić

w zakres kontroli, natomiast jedynie 24,9% urzędników zgadza się z tą opinią. Również potrzeba kontroli działalności MO i służby bezpieczeństwa z punktu widzenia przestrzegania praw i swobód obywatelskich była częściej dostrzegana przez robotników /65,2%/ niż urzędników /48,9%/.

Istotnie zróżnicowane były także opinie badanych o objęciu kontrolą dochodów i standardu życia różnych grup społeczno-zawodowych /tab.4/.

Tabela 4.

w procentach

Grupy społeczno-zawodowe	Robotnicy	Urzędnicy
Właściciele prywatnych przedsiębiorstw przemysłowych, handlowych i usługowych	71,2	57,5
Właściciele dużych gospodarstw chłopskich, gospodarstw specjalistycznych, szklarni itp.	57,2	44,6
Najwyżej opłacani robotnicy /np. górnicy/	30,3	20,4
Członkowie rządu i urzędnicy państwowi wysokiego szczebla	66,8	21,5
Aparat partyjny	67,6	23,7
Księża	36,6	19,9
Artyści, muzycy, literaci, adwokaci	38,5	31,7
Lekarze prowadzący prywatną praktykę	57,4	39,2
Wojskowi	38,6	17,2
Milicjanci	54,3	18,4
Osoby pracujące na kontraktach zagranicznych	45,9	33,3
Dyrektorzy dużych przedsiębiorstw	65,9	29,4

Informacje te można potraktować również jako obraz dystansu społecznego badanych grup w stosunku do innych klas i warstw społecznych. Przedstawia się on następująco:

1/ w opinii robotników

właściciele prywatnych przedsiębiorstw

dyrektorzy urzędnicy wyższego szczebla aparat partyjny

milicjanci lekarze chłopci

księża intelektualisci wojskowi

robotnicy

2/ w opinii urzędników

właściciele prywatnych przedsiębiorstw

lekarze chłopci

dyrektorzy intelektualisci

wojsko milicja księża robotnicy
urzędnicy wysokiego szczebla aparat partyjny

urzędnicy

Jak widać, obraz struktury społecznej w świadomości robotników i urzędników jest zasadniczo rozbieżny. Jedynym punktem wspólnym jest uznanie za skrajnie antagonistyczną klasy prywatnych właścicieli przedsiębiorstw.

Podsumowanie

Na podstawie wyników badań można zarysować postulowany model sposobu powoływania i funkcjonowania IRCh-y.

Obie badane grupy zgodnie stwierdziły, że powinna to być wybrana w sposób demokratyczny /przez żałogi zakładów pracy i zebrania wiejskie/, całkowicie niezależna forma kontroli, funkcjonująca z udziałem specjalistów z różnych dziedzin i współpracująca z NIK-iem. Inspektorzy IRCh-y powinni być powoływani na okres 2 lat; ich funkcje kontrolne należy łączyć z pracą zawodową.

Wystąpiły natomiast pewne różnice w opiniach o sankcjach, jakie powinna stosować IRCh-a oraz sposobie wykorzystywania wyników działań kontrolnych. Zdaniem urzędników dominującymi formami sankcji powinny być wnioskowanie o wszczęcie postępowania sądowego lub prokuratorskiego oraz występowanie z wnioskiem o odwołanie ze stanowiska. Robotnicy natomiast nie mają w tej sprawie wyraźnych preferencji, choć na pierwszym miejscu wymieniają odwołanie ze stanowiska. Wydaje się, że są oni skłonni zaakceptować taki model funkcjonowania IRCh-y, który przewidywałby większą różnorodność możliwych do stosowania przez nią sankcji.

Obie badane grupy stwierdziły, że kontrolą IRCh-y powinny być objęte zarówno centralne urzędy i instytucje państwowe, jak i poszczególne dziedziny życia gospodarczego /przemysł, rolnictwo, handel prywatny, sfera socjalna/ oraz poziom życia poszczególnych grup społeczno-zawodowych.

Ogólnie biorąc wyniki badań wskazują na istnienie społecznego poparcia dla IRCh-y. Należy jednak podkreślić, że jest ono obwarowane licznymi zastrzeżeniami wpływającymi z interesów poszczególnych grup i ich historycznych doświadczeń. Efektywne społeczne poparcie dla działalności IRCh-y będzie zatem zależeć od spełnienia dwóch podstawowych postulatów: w pełni demokratycznego wyłaniania jej inspektorów i zagwarantowania im niezależnego funkcjonowania.